

Edukacja przyrodnicza w Miejskim Ogrodzie Zoologicznym w Łodzi

Elżbieta Nowak, Piotr Tomasiak

Streszczenie. Głównymi zadaniami nowoczesnego ZOO jest hodowla ginących i zagrożonych gatunków zwierząt oraz edukacja ekologiczna. Kształtowanie właściwych postaw człowieka wobec przyrody jest obecnie jednym z zadań ochrony środowiska. W łódzkim ZOO edukacja jest realizowana w dwóch formach działania: nieformalnej – skierowanej do wszystkich gości ZOO, którzy w trakcie spaceru mogą zdobyć wiedzę z tabliczek gatunkowych lub tablic pogładowych, oraz formalnej w postaci zajęć edukacyjnych odbywających się na terenie Ogrodu, a także poza nim. Zajęcia dydaktyczne oferowane są wszystkim grupom szkolnym oraz studentom. W ramach zajęć z zooterapii dla osób niepełnosprawnych organizowane są bezpośrednie spotkania ze zwierzętami. Wielką popularnością i sympatią najmłodszych cieszy się minizoo, umożliwiające dzieciom nakarmienie, pogłaskanie i przytulenie oswojonych zwierząt. Dla tej grupy dzieci udostępniono także zabawki edukacyjne, dzięki którym wykorzystano ruch i zabawę w procesie nauki. W ramach edukacji przyrodniczej na terenie ZOO organizowane są również warsztaty ekologiczne oraz liczne imprezy masowe.

Słowa kluczowe: edukacja przyrodnicza, ZOO, zooterapia

Abstract. Environmental education in the ZOO Lodz. Main goals of a modern ZOO is breeding endangered and dying species as well as ecological education. Shaping correct attitudes towards the nature is currently one of environmental protection tasks. In Lodz ZOO, education is carried out on two levels: the informal one – aimed at all ZOO visitors, who during their visit can gain knowledge from species plates or visual boards and the formal one – in the form of educational classes taking place in the ZOO and outside. Classes are available for both school groups and university students. Zooterapy for the disabled include direct contact with animals. Mini-zoo, enabling children to feed, stroke or hug tamed animals, enjoy high popularity among the youngest. This age group is also offered educational toys, thanks to which exercise and play are used in the process of education. As a part of natural education ZOO organizes ecological workshops and numerous mass events.

Key words: natural education, ZOO, zooterapy

Wstęp

Najstarsze ogrody zoologiczne świata powstały jako królewskie kolekcje zwierząt egzotycznych, tworzonych dla rozrywki władców lub ku ucieście tłumu. Na przestrzeni wieków ogród zoologiczny zmieniał stopniowo swój charakter – stworzono nowe systemy ekspozycji i hodowli zwierząt w warunkach możliwie zbliżonych do naturalnych. Zmieniono przeznaczenie i funkcje ogrodów zoologicznych. Współczesny Ogród często nazywany jest parkiem zoologicznym, a jego główne cele to ochrona ginących i zagrożonych gatunków zwierząt oraz

edukacja przyrodnicza. Dla pełnej realizacji drugiego z wymienionych powyżej zadań w ZOO na całym świecie zaczęły powstawać odrębne działy dydaktyczne. W łódzkim ZOO już w 1956 r. zatrudniono asystenta dydaktycznego, a dział dydaktyczny jako niezależna jednostka powstał w latach sześćdziesiątych.

Dydaktyka (czyli nauczanie) jest obok hodowli podstawą funkcjonowania każdego nowoczesnego ogrodu zoologicznego i jednym z głównych kryteriów przyjęcia ZOO do Europejskiego Stowarzyszenia Ogrodów Zoologicznych i Akwariów (EAZA). Łódzkie ZOO należy do EAZ-y od 1993 roku. Poprzez zajęcia i lekcje prowadzone przez pracowników działu dydaktycznego przybliżamy dzieciom i młodzieży problemy związane z życiem i ochroną zwierząt, głównie gatunków ginących. Mamy udział w kształtowaniu właściwej postawy wobec przyrody już u najmłodszych odbiorców, gdyż nasze zajęcia adresujemy do wszystkich grup wiekowych, od przedszkolaków począwszy. Wszystkim zwiedzającym nasze ZOO pomagamy w zrozumieniu ogromnej roli, jaką współczesny ogród zoologiczny pełni w światowym systemie ratowania przyrody.

W łódzkim ZOO edukacja przyrodnicza jest realizowana poprzez dwie formy działania – nieformalną (edukacja bierna) oraz formalną (edukacja czynna).

Edukacja nieformalna w ogrodzie zoologicznym

Współczesne ogrody zoologiczne w pewnym sensie nadal są tym czym były dawniej, czyli przede wszystkim miejscem rekreacji i odpoczynku wśród zieleni dla mieszkańców dużych aglomeracji miejskich i okolic. Do tej najliczniejszej grupy gości przychodzących do ZOO na spacer z rodziną, na randkę, czy wśród znajomych staramy się dotrzeć w sposób nieformalny. Zwiedzający mają możliwość przede wszystkim obcowania z naszymi podopiecznymi, ale przy tym zawsze mogą zapoznać się z czytelnymi tabliczkami informacyjnymi umieszczonymi w miejscu eksponowania zwierząt. Na tabliczkach oprócz podstawowych wiadomości o biologii danego gatunku kolorową czcionką z użyciem symboli prezentowane są informacje o stopniu zagrożenia i sposobach ochrony gatunku. Np. symbol EEP informuje, że dany gatunek objęty jest regionalnym programem hodowlanym, a CITES – chroniony Konwencją Waszyngtońską. Podana jest także kategoria zagrożenia dla gatunków rzadkich i ginących. Obecnie na terenie łódzkiego ZOO znajduje się ok. 360 tabliczek gatunkowych. Źródłem dodatkowej, szerszej wiedzy o eksponowanych gatunkach dla zwiedzających są znacznie większe od tabliczek gat. tablice pogłądowe, bogate w zdjęcia, schematy, ciekawostki. Treść tablic porusza bogatą tematykę, np. „Jak długo żyją zwierzęta”, „Niedźwiedzie świata”, „Torbacze”, czy z serii „Różnorodność Biologiczna” – „Lwy”, „Tygrysy”, „Żyrafy”. W tej chwili w łódzkim ZOO, zarówno w pawilonach, jak i na alejkach udostępnionych jest 41 tablic, a kolejne są w przygotowaniu. Barwne, ciekawie zaprojektowane tablice zdobią ponadto nasze stoiska w czasie wyjazdowych imprez na targach, festiwalach, wystawach, gdzie stanowią źródło dodatkowej wiedzy na temat eksponowanych gatunków.

Łódzki Ogród Zoologiczny usytuowany jest na terenie dawnej Puszczy Łódzkiej, ma więc charakter parkowo-leśny, a mieszkające tu zwierzęta prezentowane są w prawidłowo zaprojektowanych i wyposażonych pomieszczeniach czy wybiegach. Na przestrzeni ostatnich 20 lat, dysponując nowymi technologiami budowlanymi, a także wdrażając nowe idee w projektowaniu architektonicznym, wiele zwierząt łódzkiego zoo trafiło do zmodernizowanych lub całkiem nowych wolier, jak np. żurawie, bataliony, krajowe koty drapieżne i inne. W całkowicie nowych obiektach zamieszkały dik-diki, gepardy, serwale, garny, a wybiegi lamowatych, danieli i niektórych antylop znacznie powiększono, część małpiarni zmodernizowano. Dbałość o prawidłowe zaprojektowanie ekspozycji dla zwierząt umożliwia zwiedzającym poszerzenie wiedzy o gatunku i jego naturalnym środowisku. Duży, trawiasty, po-

zbawiony zarośli wybieg dla żyraf informuje o półpustynnym charakterze środowiska naturalnego. Bogata roślinność, wykrot i drewniane kłody w wolierze dla rysy mają przybliżyć zwiedzającym naturalny biotop tego gatunku. Bezdrzewny wybieg bizonów informuje o otwartych przestrzeniach, na jakich żyją te zwierzęta, a zadrzewiony u żubrów przypomina o leśnym środowisku tych ssaków.

Ta mimowolna nieformalna edukacja jest swojego rodzaju przyjemną lekcją przyrody w otoczeniu zieleni, nie wymaga obowiązku pilnego słuchania i siedzenia w ławce, a więc jest wolna od stresu. „Uczniowie”, czyli zwiedzający, opuszczają ZOO zrelaksowani, wypoczęci, a przy tym wzbogaceni w nową wiedzę.

Edukacja formalna w ogrodzie zoologicznym

Drugą podstawową formą realizowania edukacji w łódzkim ZOO jest oddziaływanie formalne. Organizujemy lekcje przyrody na terenie Ogrodu i poza nim, spotkania z oswojonymi zwierzętami działu dydaktycznego, warsztaty. W tych licznych zajęciach dydaktycznych uczestniczą przede wszystkim dzieci z przedszkoli i uczniowie klas I-III, ale także dzieci starsze, młodzież, a nawet studenci. Nauczycielom chcącym przyjść z dziećmi na prowadzone przez nas zajęcia proponujemy bogatą ofertę tematyczną (dostępną na stronie internetowej łódzkiego zoo). Wśród dwudziestu pięciu tematów wymienić można m.in.: „Zoo Pana Brzechwy”, „Ortograficzne zwierzęta”, „Przyjaciele Kubusia Puchatka”, „Sezonowe zmiany w życiu zwierząt” – to najczęściej realizowane zajęcia dla młodszych uczestników, dla uczniów klas IV-VI nauczyciele sugerują przede wszystkim takie tematy, jak: „Zwierzęta krajowe”, „Przystosowanie zwierząt do życia na lądzie / w wodzie”, „Płazy – zwierzęta wodno-łądowe”, „Gady to zwierzęta lądowe”. Dla młodzieży szkół ponadpodstawowych realizujemy najczęściej następujące tematy: „Przegląd systematyczny kręgowców”, „Co to są programy hodowli EEP”, „Sposoby porozumiewania się zwierząt”, „Konwencja Waszyngtońska”. Studentom pedagogiki, biologii, geografii, ochrony środowiska – przyszłym nauczycielom oferujemy zajęcia „Dydaktyczna rola Ogrodów Zoologicznych”. Wszystkie wymienione tu tematy zajęć realizujemy na terenie naszego ZOO (w plenerze i wewnątrz obiektów) przez cały rok, ale przede wszystkim w miesiącach wiosenno-letnich. To pora szczególnie sprzyjająca organizowaniu lekcji na świeżym powietrzu, poza szkołą, zwłaszcza, że zwierzęta w ZOO, wraz z przychowkiem i w otoczeniu zieleni prezentują się najatrakcyjniej. Ten rodzaj edukacji formalnej cieszy się największym zainteresowaniem uczniów i nauczycieli. Przekazując informację o biologii, zwyczajach,

Fot. 1. Nowoczesna woliera dla średnich kotów drapieżnych (1 a), po prawej ryś wewnątrz wolier (1 b) (fot. E. Szkudlarek)

Photo 1. Modern aviary for medium-sized cats (1 a), on the right – lynx inside the aviary (1 b)

zagrożeniach prezentowanych zwierząt poniekąd ułatwiamy nauczycielom naukę przyrody i czynimy ją przyjemniejszą. Obcowanie z żywą przyrodą dla wszystkich dzieci, a zwłaszcza miejskich jest szczególnie cenne, a w ZOO mogą zaspokoić swą naturalną ciekawość, zwłaszcza w odniesieniu do zwierząt egzotycznych, których nie można zobaczyć w naturze.

Bezpośredni kontakt ze zwierzętami

Najciekawsze zajęcia to te, podczas których dzieci mają możliwość bezpośredniego kontaktu ze zwierzętami naszego Ogrodu. Stąd (aby zapewnić dzieciom tę atrakcję) od wielu lat w dziale dydaktycznym łódzkiego ZOO mieszka kilka oswojonych zwierząt, którymi zajmują się zarówno pielęgniarze, jak i pracownicy dydaktyczni. Aktualnie są to: tchórzofretka, szynszyla, skunks, papuga ara, jeź i przebywające w wiwarium wąż pyton królewski, żółw błotny, jaszczurka agama brodata. W czasie zajęć edukacyjnych dzieci mają możliwość zobaczenia z bliska, dotknięcia, a nawet pogłaskania przedstawicieli tych gatunków. Mogą przekonać się czyje futerko jest przyjemniejsze – skunksa, fretki, czy szynszyli, sprawdźcie samemu, czy skóra węża jest faktycznie mokra i pokryta śluzem, czy też wręcz przeciwnie – sucha i przyjemna w dotyku, do czego arze służy potężny dziób, jak przed niebezpieczeństwem broni się agama. Na te, i wiele innych pytań i wątpliwości odpowiadamy uczniom podczas pokazu zwierząt dydaktycznych. Zawsze w czasie tych zajęć obserwujemy na twarzach dzieci i starszych słuchaczy uśmiech, żywe zainteresowanie, skupienie, a nawet wyciszenie. Spotkania z oswojonymi zwierzętami staramy się wplatać w każde zajęcia tematyczne, tym bardziej, że cieszą się one wielkim powodzeniem wśród wszystkich grup wiekowych nie wyłączając studentów i dorosłych.

Wielką popularnością i sympatią zwiedzających, zwłaszcza najmłodszych, cieszy się minizoo, dające możliwość bezpośredniego kontaktu ze zwierzętami. Na czterech dużych wybiegach przebywa kilkadziesiąt zwierząt działu dydaktycznego, wśród których wymienić można owce czterorogie, wrzosówki, kozy karłowate, świnie, kury ozdobne, kaczki, gęsi, króliki, mieszka tu nawet szop prac i dwa puszczyki. To miejsce stworzono z myślą o dzieciach miejskich, które w większości te gatunki znają tylko z kart książek, filmów, czy ilustracji. Na „wiejskim podwórku”, jakim jest dla nich minizoo mogą zobaczyć te zwierzęta z bliska, niektóre z nich pogłaskać, nakarmić, czy nawet przytulić. Tu najchętniej wchodzi najmłodszy z opiekunami, ale także wszystkie grupy szkolne, również te zamawiające zajęcia edukacyjne nie pomijają tej atrakcji. Bezpośredni kontakt z żywymi oswojonymi zwierzętami, często pierwszy raz w życiu wzbudza jak zawsze wiele emocji, a więc i najsilniej oddziałuje. W tym miejscu zabawa nierozdzielnie łączy się z edukacją. Opowiadamy o naturze i zwyczajach udomowionych zwierząt gospodarskich, można zobaczyć szopa „piorącego” swoje jedzenie, wiosną szczególne wrażenie robi przychówek – koziołki, gąski, owieczki. Jednocześnie uczymy najmłodszych postawy szacunku wobec zwierząt, tłumacząc, że nie wolno biegać, brać na ręce, krzyczeć – w minizoo dzieci są gośćmi, a zwierzęta gospodarzami.

Zooterapia

W związku z tym, że pokazy naszych oswojonych zwierząt dydaktycznych oraz minizoo cieszą się wielkim zainteresowaniem, organizujemy liczne spotkania poza Ogrodem – w szkołach, przedszkolach, domach opieki, szpitalach. Docieramy do tych wszystkich grup, którym z różnych powodów głównie zdrowotnych i komunikacyjnych trudno dotrzeć do ZOO. Szczególnym powodzeniem cieszą się nasze zajęcia w ośrodkach dla osób niepełnosprawnych, jeżdżąc tam systematycznie kilka razy w roku realizujemy tam swojego rodzaju zooterapię z bezpośrednim udziałem naszych zwierząt. Wiosną i latem organizujemy „wyjazdowe” minizoo, uświetniając miejskie pikniki i festyny. Kilka razy w roku zabieramy nasze zwierzęta na targi, czy

Fot. 2. Pokaz zwierząt dydaktycznych stanowi dużą atrakcję zajęć edukacyjnych (fot. E. Szkudlarek)
Photo 2. Demonstration of animals makes classes more attractive

Fot. 3. „Miejskie dzieci na wiejskim podwórku” (fot. E. Szkudlarek)
Photo 3. „Urban children on a country yard”

wystawy, od dwóch lat uczestniczymy w Festiwalu Nauki i Techniki w Łódzkiej Manufakturze, nasze stoiska z uwagą na obecność żywych zwierząt oswojonych cieszą się dużym zainteresowaniem. Dodatkową atrakcją są zawsze nasze tablice dydaktyczne oraz materiały popularyzujące.

Inne formy

W ramach edukacji przyrodniczej organizujemy także wyjazdowe warsztaty ekologiczne obejmujące cykl czterech spotkań dla grupy. Warsztaty organizowane są w jednym z łódzkich domów kultury, adresujemy je do dzieci przedszkolnych (zerówka), oraz klas I-IV.

Poza zajęciami z zakresu edukacji przyrodniczej w postaci lekcji proponujemy także zajęcia, podczas których dzieci i młodzież w aktywny sposób zdobywają wiedzę zoologiczną. Okazją do takich spotkań był w minionym roku Światowy Dzień Różnorodności Biologicznej, kiedy to młodzież licealna miała okazję pracować przy mikroskopach oglądając zebrane wcześniej przez siebie bezkręgowce. Z kolei w Światowy Dzień Zwierząt uczniowie klas IV-VI podzieleni na 10-osobowe grupy szukali samodzielnie informacji o najbardziej zagrożonych w przyrodzie gatunkach łódzkiego ZOO.

W ramach imprez masowych realizowanych na terenie naszej placówki, wzorem innych polskich ogrodów zoologicznych, łódzkie zoo w ubiegłym roku włączyło się do międzynarodowej akcji Wieczór Marzeń w ZOO (Dreamnight at the zoo). Była to charytatywna impreza plenerowa dla niepełnosprawnych dzieci i ich opiekunów, na którą przybyło około 200 zaproszonych osób. Nasi goście mieli okazję pospacerować po Ogrodzie, zobaczyli pokaz karmienia uchatkę, pelikanów oraz niedźwiedzi, głaskali i karmili zwierzęta w mini-zoo, w otoczeniu żywej przyrody mogli zapomnieć przez chwilę o swoich zmartwieniach.

Najmłodszym zwiedzającym – wszystkim dzieciom udostępniono zabawki edukacyjne w postaci układanek (puzzli) zoologicznych z postaciami zwierząt. Dużą atrakcją dla maluchów jest piaskownica do pomiaru długości skoków „Porównaj się z...” usytuowana na wprost wybiegu dla kangurów. W kilku punktach Ogrodu stoją naturalnej wielkości sylwetki zwierząt przy których dzieci chętnie robią zdjęcia. Przed wejściem do pawilonu żyraf maluchy mogą porównać swój wzrost ze wzrostem nowo narodzonej żyrafki, a w małpiarni „porcję” dobrej zabawy dostarcza tablica z minami kapucynek, gdzie dodatkowo zamontowano lustro. Wyko-

rzystując te dydaktyczne pomoce dla dzieci poprzez ruch i zabawę zachęcamy je do lepszego poznawania świata zwierząt.

Podsumowanie

Podsumowując omawiany temat słuszne wydaje się stwierdzenie, że w obecnych czasach ogród zoologiczny nie może w pełni funkcjonować bez działu dydaktycznego. Wypracowane do tej pory formy edukacji – zajęcia i lekcje, spotkania ze zwierzętami, konkursy, udział we wszelkiego rodzaju imprezach, warsztaty, skierowane do różnych grup społecznych służą przybliżeniu świata przyrody i jego problemów. Młodemu pokoleniu pomagamy w zrozumieniu ważnej roli, jaką pełni współczesny ogród zoologiczny, a całe społeczeństwo staramy się przekonać, że ZOO jest często ostatnim azylem dla zwierząt ginących w naturze. U najmłodszych kształtujemy postawę poszanowania praw przyrody i poczucia odpowiedzialności za jej zasoby, uświadamiając, że bez naszej pomocy nie przetrwa.

Literatura

- Kolman R. 2004. *Zdobywanie wiedzy – poradnik podnoszenia kwalifikacji* (magisteria, doktoraty, habilitacje). Ofic. Branta, Bydgoszcz.
- Gos I. (red.) praca zbiorowa. 1988. *50 lat Zoo Łódź*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Christenser J., Zinnemann M. 1998. *Interpretacja przyrody – na dobry początek*. Wyd. PAJ-Press, Tomaszów Mazowiecki.
- Stawiński W. 2006. *Dydaktyka biologii i ochrony środowiska*. PWN.
- Hosey G., Melfi V., Pankhurst S. 2009. *Zoo animals. Behaviour, management and welfare*. Oxford University Press.

Elżbieta Nowak, Piotr Tomasik
Miejski Ogród Zoologiczny w Łodzi
dydaktyczny@interia.pl, tomasik@zoo.lodz.pl